

KİTAP ELEŞTİRİLERİ / BOOK REVIEWS

BARIŞ ADIBELLİ, *Pax Sinica: Çin'in Dünya Düzeni* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), 340 ss. ISBN 978-975-255-278-4

Türk-Çin ilişkileri konusundaki çalışmaların azlığında Barış Adıbelli'nin *Osmanlı'dan Günümüze Türk-Çin İlişkileri* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007) kitabını gördüğümde büyük bir heyecan yaşamış, fakat daha kitabın ilk cümlesinde büyük bir hayal kırıklığına uğramıştım: “Çin-Türkiye ilişkileri binlerce yıl öncesine dayanmaktadır.” Hayal kırıklığım maalesef kitabın ilerleyen bölümlerinde de devam etmiş, tashihsiz baskıya verildiğini sandığım kitabı okumam bir hayli zor olmuştu.

Geçtiğimiz günlerde Adıbelli'nin yeni kitabı *Pax Sinica: Çin'in Dünya Düzeni*'ni bu kez yazarın başına 'Dr.' ünvanı eklenmiş olarak görünce literatüre yeni bir eser kazandırılmış olması dolayısıyla yine büyük bir heyecan hissettim. Samimi olmak gerekirse, doktora tezi olması dolayısıyla bir öncekinden çok daha derli toplu, üzerinde oldukça zaman harcanmış bir çalışma *Pax Sinica*. Kitap kolay okunması dolayısıyla geniş bir okuyucu kitlesine hitap ederken bizleri de Türkiye'deki Çin çalışmaları konusunda bir kez daha düşünmeye sevk ediyor.

Pax Sinica odak noktası yazarın tezinde kavramsal çerçeve olarak seçtiği merkez-çevre düşüncesinin Çin'de gelişimi olan tarihsel bir arka plânla açılış yapıyor. Bu düşüncenin Çin'de ortaya çıkışı ve kökleşmesi M. Ö. birinci milenyumdan Moğol dönemine getirilirken Moğol dönemi çevrenin merkezi ele geçirmesi, Ming dönemi merkez-çevrenin Çinileştirilmesi, Mançu (Qing) dönemiyse merkezin güçlendirilmesi olarak tanımlanıyor. Qing sonrası cumhuriyetçi ve 'komünist' dönemse iki cümleyle geçiştirilerek bundan sonraki bölümde Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'de merkez-çevre yaklaşımının dış ilişkileri belirlemesi ele alınıyor. Ne yazık ki, açılım sonrası dönemde Çin tarih yazıcılığında sıkça rastladığımız 1949-1978 arası süreci görmezden gelen yaklaşıma uygun bu tarihsel atlama kitabın tarihsellik potansiyelini tamamen ortadan kaldırıyor. Çin'in dış politikasına dair birkaç görüşüne yer vermek dışında, Çin'de imparatorluk sonrası cumhuriyetçi dönem ile Soğuk Savaş döneminin dış ilişkilerinin belirlenmesinde Mao'nun *hiçbir* etkisi yokmuş varsayımıyla hanedanlık dönemlerinin fikriyatını bugünün siyasi ve ekonomik bağlamı içerisinde ele alıp tekrardan yorumlamak *anachronistic*—ve dolayısıyla, iyi düşünülmemiş—bir tercih.

Bir sonraki bölümde yazar, çalışmasının kavramsal çerçevesi olarak sunduğu merkez-çevre kuramını Wallerstein'e referansla açıklıyor; fakat bu açıklama da akademik bir çalışmadan beklenmeyecek derecede basitleştirilmiş. Pek çok akademisyen Wallerstein'in teorisi ile Çin'in 'orta krallık' düşüncesi arasındaki benzerliği fark etmiştir; fakat geniş bir çevrenin küreselleşme-yerelleşme-ekümenlik tartışmaları yaptığı 2000'li yıllarda yazarın bu kavramları *hiçbir* sayfada sorunsallaştırmadan tezini 1970'lerde popüler olmuş bir teoriye, üstelik teoriyi etraflıca ele almadan, oturtması okuyucuyu şaşırtıyor. Teorinin karikatürize edilmesinin dışında, Wallerstein'in Marxist bir ekolün takipçisi olarak bu teoriyi geliştirdiğini hatırladığımızda ve *Pax Sinica*'nın dünyada veya Çin'de alt yapısal hiçbir değişim ve dönüşüme değinmeksizin Çin'in farklı ülkelerle karşılıklı ilişkilerini özetleyen diplomatik anlatısı göz önüne alındığında, Wallerstein'in teorisinin teze kavramsal bir arka plân sunmaktan ziyade kitapta savunulan fikirlere bir isim verme ihtiyacıyla kullanıldığı anlaşılıyor. Dahası, Çin çalışmaya başlayan herkesi—ben de dahil—içine alan 'Çin'de merkez algısı' sorunsalının akademik çalışmalarımızın yönünü esir alması, Adıbelli'nin çalışmasında da kendini gösteriyor.

Yirmibirinci Yüzyıl'ı, her ne kadar Çince kaynak kullanmasa da, Çin merkezli bir bakış açısını benimseyerek 'Pax Sinica' olarak tanımlamak yazarın 'komünist' dönemde popüler olan 'barış içinde bir arada yaşama' ilkesiyle temellendirdiği, Çin'in dünya siyasetindeki yükselişine dair iddialı bir öngörüsü olabilir; fakat *Pax Sinica*'nın bu iddianın altını yeterli düzeyde doldurduğunu söylemek ne yazık ki imkansız. Yine de kitap Çin güncel siyasetinde baş gösteren milliyetçilik, ayrılıkçı hareketler, Çin tipi sos-

yalizm gibi belli başlı konulara yaptığı girizgâhla Çin'e yabancı Türk okuyucuya akıcı bir başlangıç sunuyor.

SELDA ALKAN

Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü

PETER L. BERGER and THOMAS LUCKMANN, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (Garden City: Anchor Books, 1967), 240 pp. ISBN 978-038-505-898-8

“What is truth on one side of the Pyrenees is error on the other,” Blaise Pascal

Generally speaking, reality and knowledge are not the same thing. The concept of reality refers to something factual and independent from everything else. The concept of knowledge, on the other hand, has an object and is thereby tied to something else. However, there has to be some kind of relation between reality and knowledge, because reality is something that can be ‘known’—that is, reality can take the form of knowledge. Knowledge is in human minds—that is, any knowledge about any reality belongs to humans, even if reality belongs only to itself. The aim of this review is to analyze the relation between reality and knowledge within the framework of Berger and Luckmann’s *The Social Construction of Reality*. This relation between reality and knowledge will be explored with specific reference to the ‘human’ or the ‘social’ aspect/side of the issue. The ideas and arguments of the authors will also be presented.

The central thesis of the book is that “reality is socially constructed” (p.1). Indeed, the rest of the efforts of the authors aim to show, explore and systematize *the process of the construction of reality* within the factual form of knowledge. First of all, they claim that knowledge is about and of reality. However, their more significant claim is that knowledge is produced by people within a social and relational realm. This underlines that social beings are the ultimate creators and holders of knowledge. Reality is composed of knowledge and reality is produced and constructed socially—that is, by social beings. In the light of this argument, the triangle of reality, knowledge and sociality is deeply analyzed in order to show their inseparable togetherness and relational existence. The primary aim of the book is to show *the foundations of knowledge* among people; in other words, to display the process of the production/existence of knowledge by people in social relations.

It is necessary to start with the fact that we, human beings, are social beings; we are born into our family as a social unit, and the rest of our life somehow takes place within the social world and together with other human beings. In this life, certain rules, norms, beliefs, etc. are first produced and then obeyed and respected by human beings. The everyday lives of people are full of these rules, norms and beliefs that have been constructed socially to be obeyed by social beings. However, there is also knowledge which we have and enjoy in every instant of our everyday life. For example, even if we don’t have any kind of scientific knowledge about the engineering principles of its mechanisms, we *know* that a mobile phone can make us communicate with someone in another country; or, although we don’t know about its reasons and motives, we *know* that a stone will drop when we throw it. The world of everyday life is a reality (even if it is subjective) for the ordinary members of society; and the knowledge of this everyday world is taken for granted as an absolutely certain form of knowledge or as reality *par excellence*, because this knowledge, as *orderly constituted* and *already objectivated*, impose itself upon people’s minds. This imposition of everyday life creates *the state of being wide awake*, a state in which the people exist in and apprehend the

reality of everyday life because people are *in the here and now* with their body. The best medium of such objectivation and imposition of everyday knowledge is the language that refers to the consciousness of human beings. Through this language, human beings give meaning to every fact and object in their lives. Language serves to create the consciousness or awareness of the fact that each and every human being shares similar meanings and experiences of the reality of everyday life, and this consciousness provides a *common sense* about this reality. *Commonsense knowledge* is the knowledge that people gain and enjoy naturally in their existence with other social beings or in the *inter-subjective world*. The reality of this knowledge for the people mostly does not require *additional verification* as long as there is no practical interruption. The commonsense knowledge in the form of language that founds the reality of everyday life also flourishes in social interaction and face-to-face relations.

Actually, language, as the most important system of signs produced by people in everyday life, expresses people's subjectivity in an objective way and makes people realize that they are surrounded by the objective meanings of an inter-subjective world. In other words, the signs of language have the *quality of objectivity* and refer to objective indications available in common knowledge shared by all people as reality itself or the reality of everyday life. This role played by the objective quality of language in making everyday knowledge a reality is certain in the sense that the similar experiences and meanings practiced by individual human beings become anonymous and typified categories as soon as they are practiced by other human beings. Through this linguistic objectivation and integration of subjective knowledge into objective reality, the world becomes obvious and perceivable to people at any moment. The accumulation of experienced knowledge as reality is transformed by language into a form of *social stock of knowledge* which is available to all individuals in everyday life and which is transmitted from generation to generation. As its name implies, the social stock of knowledge as the composition of the reality of everyday life appearing in the language is socially constructed and also socially enjoyed by human beings who can be seen as the agents carrying and bearing this socially constructed reality.

In this manner, the fact that human beings carry socially constructed reality to each other signifies an unavoidable relational existence and world-openness towards each other. The process of being an organism carrying a part of this socially constructed reality signifies the process of *becoming man* through a relationship with the *social* and *real* environment. This also takes place in the process of building/forming specific and different cultures and social orders; and these specific and different socio-cultural formations are determined and shaped by the human nature in the form of anthropological, not biological, constants. Indeed, this detail refers to the mind-body differentiation which partly explains the accumulation of knowledge in the social mind and the construction of reality in and by socially defined linguistic signs and affairs. It is asserted that if social and cultural orders are constituted or formed by collective and productive human relations, then the knowledge and reality in this order must be the products of these social, collective and necessarily relational human activities. In addition, the historically defined and produced *institutionalization* of mutual and relational human activities refers to an attempt to conserve the socially produced knowledge and reality in the forms of *habitualizations*, *typifications*, *division of labor* and also *taken-for-granted routines*. The institutionalization of social knowledge refers to the stability and objectivation of knowledge and reality in time. The signs of this institutionalization can be seen clearly even in a relationship between the two agents or organisms of the whole social world of reality. It can be said that the construction of social reality becomes possible and self-evident mostly by such institutionalization which ensures that the social world is experienced as objective reality. Through the *externalization* of social facts and knowledge outside individual consciousness, the institutionalization becomes an external but obvious reality for individuals. Institutions are there as a reality external to the individuals. The externalization of all knowledge as the product of human activities is necessary for the objectivation of knowledge. It invol-

ves a long history which makes the socially constituted knowledge an objective reality. The historically and objectively characterized institutionalizations are the mediator between the knowledge that exist in society and the reality that is constructed socially. The objectivation of knowledge in social reality is the process in which the externalized products of human relational affairs and activities gain an objective character. That is, knowledge—which is primarily specific, unique and also subjective—becomes something that belongs to reality and also reality itself—which is ultimately general and objective. In this sense, the people's particular commonsense knowledge is mostly found in the social reality. Their particular activities and behaviors are generally based on institutionalized facts; and therefore, their life takes place in the heart of social reality.

The significance of language is seen in the transition of the social body of reality and institutionalized knowledge to the next generation. Not only does language present all social knowledge and reality to existing human beings, but it also carries the concrete and objectivated *sedimentations* into the tradition of next generations. Language is potentially a great stock for conserving the socially constructed knowledge and carrying it into the human perception of reality. However, the processes of socialization and institutionalization must be there to realize this potentiality. The transmitted social reality must be cultivated and advised by all kinds of relational, inter-subjective and collective controlling and legitimizing procedures. The social roles that are typified by certain activities are quite good examples to show the objectivation of knowledge into one unique institutionalized consciousness. Each social role carries *a socially defined appendage of knowledge*; and by the virtue of this role, the individual human being participates in *specific areas of socially objectivated knowledge*. Social roles are also significant in the social distribution of knowledge, in the formation of commonsense knowledge and in the transformation of an institutional order into social reality. The existence of different roles carried by human beings also implies the *variety of perspectives in subuniverses*; and this is good for the social knowledge to become varied and also to concentrate in the concrete affairs of human beings.

Another significant process in the objectivation of meanings and knowledge within social and institutional reality is legitimation. Legitimation refers to the process of attributing socially constructed knowledge cognitive validity and therefore reality. Legitimation can also explain the tendency of individual human beings to integrate their non-ordinary and marginal experiences, knowledge or situations within the paramount reality of everyday life. Moreover, the knowledge that a human being has about who he/she is can only be realized through the legitimation of this knowledge—that is, by locating this knowledge in a comprehensively meaningful world shared with other social human beings. Legitimation through different *conceptual machineries* such as *therapy* and *nihilation* or by *power* in the sense of collectivity—as the integration of marginal and particular knowledge into socially constructed reality—is a social but very natural attempt to prevent or hide *the precariousness of social worlds* and their reality. This legitimation might be so strong that even most wildly deviant conceptions—ideologies, religions or racist views—may take the character of objective reality if they are sufficiently organized as social reality and if they are promoted by the social whole successfully in time.

Besides *externalization* and *objectivation*, another important *moment* in the process of the social construction of the reality is *internalization* in the sense of apprehension of the world as a meaningful and social reality. Internalization is, by definition, individual: it is the individual taking over of the world in which others already live. What is internalized by one human being is the variety of knowledge that human beings live in a social world collectively and in mutual contracts, that they have a kind of socially constructed reality in the form of various types of knowledge, institutions, languages, etc. and that one human being can only be a member of this social world by such internalization. This means understanding the social reality and making it one's own. Socialization—as an ontological process of the comprehensive

and consistent induction of an individual into the objective reality of society—can be seen as the way in which internalization happens naturally and also necessarily. In primary and secondary socialization, the child is taught, naturally subjected to institutional and social realities, *plasticized* into knowledge, and also faced with the necessity of living in this world with the *meaningful and significant others*. All the abstract forms of and knowledge about the social reality such as society, identity and reality become concrete, continuous and general through the internalization that takes place within the primary and secondary socialization processes. The objectivated externalities become internalized; that is, the social consciousness of reality and the related social stock of knowledge invade all particular consciousness about reality. The knowledge about social reality—gained through primary and secondary socialization—is quite strong and undoubted to the extent that they are internalized. In this way, reality and knowledge enjoyed in everyday life are deeply rooted in the consciousness of human beings. The socially constructed reality consists of all kinds of knowledge, and once they are internalized, these kinds of knowledge are consolidated, strengthened and secured within the relations, routines and behaviors of everyday life. Even the recognition of subjectively experienced affairs and situations by others provides a way for this certain knowledge to be internalized and to become real. It is obvious that, although internalization seems to be a subjective experience, it requires the objectivation of reality by being together with others in a collectivity, through conversation and relational existence. The latter requirement signifies the importance of *the social structures* and *identities* in the sense of *macro-sociological understanding*. It can be said that the formation and continuation of identities are determined by social structures, and that identities, like roles and institutions, are concrete elements of the socially constructed reality.

In the light of this, it is important to realize that reality can appear in various different forms in different societies. If reality is socially constructed, it is normal and somehow necessary that it shows differences from society to society in different times and spaces. The changes in time and space mark the difference and change embedded in a society's knowledge, structures, institutions, etc. Every society and their accumulated knowledge about reality are obviously dynamic and ever changing. However, the human beings forming this society and its reality can hardly feel and observe this dynamic and changing process, which is similar to the fact that they cannot feel and observe the constant dynamic of the turning of the world. This suggests the reason why there is the discipline of the sociology of knowledge.

In sum, having acknowledged all these certain social forms, processes and requirements needed to detect correctly the relation between knowledge and reality, it can be said that what human beings accept and live as reality is constructed socially and what people produce and enjoy as knowledge is about and comes from this reality. The social language as the consciousness and stock of the social reality; the externalization of the facts in order for human beings to know that they exist in a reality; the institutionalization of knowledge in the form of social reality; the objectivation of the subjectively established knowledge and their legitimation by such mechanisms as therapy, nihilation and power; and the internalization of all objectivated knowledge about social reality via primary and secondary socialization, social structures, roles and identities—all these procedures, facts, mechanisms, forms and processes about the social nature of the human beings show us the naturalness of the fact that the reality regarding human beings cannot be regardless of its social existence and that the knowledge of human beings cannot be regardless of their socially constructed reality. If human beings can only be conceived in a social manner, and if their knowledge is produced by human beings in this social manner, then reality will naturally be based on this knowledge which is socially constructed by social human beings.

ONUR KARA

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

FATİH KESKİN ve B. PINAR ÖZDEMİR (der.), *Halkla İlişkiler Üzerine: Disiplinlerarası bir Alanın Yönelimleri* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2009), 302 ss. ISBN 978-975-9051-84-6

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler anabilim dalı öğretim üyelerinden Fatih Keskin ile Pınar Özdemir'in derlediği kitap halkla ilişkilere farklı paradigmalardan yaklaşan onbeş farklı araştırmacının hazırladığı onüç makaleden oluşmaktadır. Metin Kazancı'nın halkla ilişkilere ait iki saptamayla katkıda bulunduğu önsöz niteliğindeki kısa yazısı ve derleyenlerin kitapta yer alan makaleler hakkında kısaca bilgi verdikleri sunuş yazısıyla başlayan kitap, özellikle Türkçe literatür içinde yer alan alana ilişkin diğer pek çok kitaptan kuramsal katkı kaygısı nedeniyle ayrılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyoloji ve siyaset bilimi başta olmak üzere farklı disiplinlerden gelen kavramların halkla ilişkiler alanına uygulandığı makalelerden oluşan kitap alandaki yeni kuramsal yönelimleri sunmaktadır.

Kitapta yer alan ilk makale Pınar Özdemir ile Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Kişilerarası İletişim anabilim dalı araştırma görevlilerinden Melike Aktaş Yamanoğlu'nun birlikte yazdıkları "Disiplinlerarası bir Alan Olarak Halkla İlişkiler: Türkiye'deki Akademik Çalışmalar üzerine Niteliksel bir İnceleme" başlıklı makaledir. Bu çalışmada yazarlar temel olarak Türkiye'deki halkla ilişkiler alanında gerçekleştirilen akademik çalışmalarda gözlenen niceliksel artışın beraberinde niteliksel bir gelişmeye yol açıp açmadığı sorusundan hareketle 1964-2006 yılları arasında yayınlanan halkla ilişkiler kitaplarını, basın yayın yüksek okulu ve iletişim fakülteleri dergilerini ve alanda yazılmış doktora tezlerini irdelemiştir. Türkiye'de halkla ilişkiler alanında gerçekleştirilen akademik çalışmaların ana akım paradigma içinde sığıldığı sonucuna varan çalışma, Türkçe literatürün kısırlığını ortaya koymasından bakımından önemlidir.

Alabama Üniversitesi, College of Communication and Information Sciences, Reklamcılık ve Halkla İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Karla K. Gower'in İngilizce olarak kaleme aldığı "Halkla İlişkiler Araştırmaları Yol Ayrımında" başlıklı makalesi Fatih Keskin tarafından Türkçeye çevrilmiştir. "Legal and Ethical Considerations for Public Relations" ve "Legal and Ethical Restraints on Public Relations" başlıklı kitaplarla da alana katkıda bulunan yazar, kitabın ikinci makalesi olan çalışmasında post-modern ve eleştirel kuramların halkla ilişkiler alanına uygulandığında alanın sahip olduğu farklı yönlerde ilerleme potansiyelini ortaya koymuştur.

Kitapta yer alan üçüncü makale Maryland Üniversitesi emekli öğretim üyelerinden James E. Grunig tarafından yazılmış ve Kenan Demirci tarafından çevrilmiştir. Halkla ilişkiler alanının ana akım paradigma içindeki egemen kavramsallaştırması olan 'simetrik iletişim'in ve 'mükemmellik teorisi'nin mimarı olan yazar "Büyük Yapıyı Biçimlendirmek: Stratejik bir Yönetim Fonksiyonu Olarak Halkla İlişkiler üzerine Süregiden Araştırmalar" başlıklı makalesinde büyük yapı olarak nitelendirdiği mükemmellik teorisini nasıl yapılandırdığını anlatırken çalışmalarına getirilen eleştirilere de cevap vermektedir. Bununla birlikte, yazar kültürleşme stratejileri, yatırım getirisi, yetkilendirme ve örgütsel adalet gibi kavram ve araçlar tanımlayarak mükemmellik teorisine ekledikleri yeni boyutları açıklamıştır.

Robert I. Wakefield "Uluslararası Halkla İlişkiler Teorisi, İnternet ve Aktivizm: Kişisel bir Düşünce" başlıklı yazısında internetin yaygınlaşması ve çokuluslu şirketlerin iletişimi üzerindeki etkisi ile beklentileri karşılanmayan eylemci kamuların çokuluslu şirketlere baskı kurmak amacıyla artan internet kullanıcılarının ışığında uluslararası halkla ilişkiler teorisinin yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çalışma gelişmeye ihtiyaç duyan uluslararası halkla ilişkiler literatürüne sağladığı katkı açısından dikkat çekmektedir.

Akademik çalışmalarını örgütler ve kamuları arasındaki ilişkiler üzerine odaklayan John A. Ledingham ise "Genel bir Halkla İlişkiler Teorisi Olarak İlişki Yönetimini Açıklamak" başlığını taşıyan makalesinde yine örgütler ve kamuları arasındaki ilişkiler üzerinden hareketle ilişki yönetimi konusuna odaklanmış ve bu ilişkiye dair birtakım genel kuralları sunmuştur. Halkla ilişkiler çalışmalarında kullanılan temel yaklaşımlardan biri olan ilişki yönetimi yazara göre alana ilişkin bir genel teori ihtiyacını da karşılamaktadır.

Yeni Zelanda'daki Waikato Üniversitesi Yönetim İletişimi Bölümü'nde profesör olan Juliet Roper, mükemmel halkla ilişkilerin tek şartı olarak sunulan simetrik iletişimi hegemonya kavramı bağlamında tartıştığı yazısıyla kitapta yer almaktadır. Akademik çalışmalarını şirketler ve kurumsal sosyal sorumluluk, kişilerarası iletişim, medya ve görsel iletişim ve halkla ilişkiler alanları üzerinde yoğunlaştıran yazar “Simetrik İletişim: Mükemmel Halkla İlişkiler veya bir Hegemonya Stratejisi mi?” başlıklı yazısında simetrik iletişimin örnekleri olarak sunulan olayları irdeleyerek simetrik iletişimin bir hegemonya stratejisi olduğunu, ancak etik nedenlere ‘mükemmel’ olarak nitelenmesinin pek mümkün olmadığını ifade etmektedir.

Purdue Üniversitesi İletişim Bölümü profesörleri Mahuya Pal ve Mohan J. Dutta “Küresel Bağlamda Halkla İlişkiler: Teorik bir Mercek Olarak Eleştirel Modernizmin Uygunluğu” başlıklı yazılarında halkla ilişkileri modernizm, post-modernizm ve eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde ele almışlardır. Yazarlar her bir yaklaşımın açıklamakta eksik kaldığı noktaları ortaya koyduktan sonra halkla ilişkiler çalışmalarına rehber olabilecek yeni bir kuramsal çerçeve önermişlerdir. Eleştirel modernizm olarak ifade ettikleri bu çerçeve ise halkla ilişkiler uygulamalarının ideolojik temelini ve bunların hizmet ettiği güçlü aktörlerin kimler olduğunu yerel/küresel gerilimi, zaman/meکان sıkışması ve uzantılar gibi kavramsal araçlarla sorgulanmasını önermektedir.

Halkla ilişkiler alanında öne sürdüğü çatışma çözümü yaklaşımı ile tanınan Roland Burkart'ın “Habermas ve Halkla İlişkiler Üzerine” başlıklı yazısı Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının bir bileşeni olan anlama yetisi kavramının halkla ilişkiler çalışmalarında kullanımıyla ilgilidir. Yazar çalışmasında halkla ilişkileri bir anlama yetisi süreci olarak ele almış ve daha önce yapmış olduğu başka bir ampirik çalışmadan hareketle “Oydaşma Yönelimli Halkla İlişkiler” adını verdiği bir model önermiştir. Böylelikle, Habermas'ın söylem etiği kavramı dışındaki bir başka kavramı da halkla ilişkiler alanına kavramsal bir katkı sağlamıştır.

Judy Motion ve Shirley Leitch'in birlikte kaleme aldıkları çalışmaları, sunmuş oldukları önerme açısından, halkla ilişkiler alanına yeni bir soluk getirmektedir. “Halkla İlişkiler için bir Alet Çantası: Michel Foucault'un Eserleri” başlıklı çalışmalarında yazarlar söylem üretimi ve dönüşümü, iktidar/bilgi ve hakikat, hegemonya ve benlik teknolojileri kavramsallaştırmalarının halkla ilişkiler çalışmalarında önemli yol göstericiler olduğunu ortaya koymuşlardır.

“Public Relations and Social Theory: Key Figures and Concepts” kitabının editörlerinden biri olan Oyvind Ihlen “Bourdieu'yi Temel Almak: Halkla İlişkilerin Sosyolojik Kavranışı” başlıklı makalesiyle kitaba katkıda bulunmuştur. Araştırmalarını stratejik iletişim, kurumsal sosyal sorumluluk, çevre ve itibar konuları üzerine odaklayan yazar, Pierre Bourdieu'nün sıklıkla gazetecilik alanında yapılan akademik çalışmalara referans oluşturan ‘habitus,’ ‘alan’ ve ‘sermaye’ kavramlarını halkla ilişkileri açıklamada kullanarak alternatif bir kuramsal perspektif sunmaktadır.

Lund Üniversitesi İletişim Çalışmaları Bölümü başkanı olan Jesper Falkheimer “Anthony Giddens ve Halkla İlişkiler: Üçüncü Yoldan bir Bakış” başlığını taşıyan çalışmasında Anthony Giddens'in yapılanma kuramı ve geç modernlik kuramını halkla ilişkilere uygulamıştır. Çalışmasında halkla ilişkileri irdelirken bu kuramların sağladığı avantaj ve dezavantajları ortaya koyan yazar, üçüncü yol adını verdiği bu uygulamanın etnografik araştırmaları teşvik edeceğini ifade etmiştir.

Kitapta yer alan son iki makale ise siyasal iletişimle bağlantılıdır. Gianpietro Mazzoleni ve Winfred Schulz “Politikanın Medyatikleşmesi: Demokrasiye bir Meydan Okuyuş mu?” başlığını taşıyan makalelerinde medya ve demokrasi arasındaki ilişkiye odaklanmışlardır. Yazarlar Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki medya-politika ilişkilerini irdelemişler ve medyatikleşen politikanın demokrasinin temel işlevlerine zarar verdiğini ileri sürmüşlerdir. Kitapta yer alan son makale olan “Politik Profesyonellikte Yeni Ufuklar” Paolo Mancini tarafından kaleme alınmıştır. Politikanın profesyonelleşmesi olgusunu Max Weber'den başlayarak ele alan yazar çalışmasında politikanın profesyonelleşmesinin nedenlerini ve sonuçlarını irdelemiştir.

Egemen halkla ilişkiler literatürü Amerika Birleşik Devletleri’nde gelişmekte ve şekillenmektedir. Kitapta, bu literatürün bir parçası olan makalelerin yanında ağırlıklı olarak farklı Avrupa ülkelerinden gelen akademisyenlerin çalışmalarına yer verilmiştir. Halkla ilişkilerle sosyoloji ve siyaset biliminin ilişkisini ortaya koyan Avrupa kökenli çalışmalar alana ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar ortaya koyarak yeni çalışmaların önünü açmaktadır. Kitap bu niteliği ile Amerikan literatürünün etrafında gelişen Türkçe literatüre büyük bir katkı sağlamaktadır.

DIDEM ÇABUK

Akdeniz Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

RICHARD SENNETT, *Yeni Kapitalizmin Kültürü* [çeviren Aylin Onacak] (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2009), 142 ss. ISBN 978-975-539-525-8

Yeni Kapitalizmin Kültürü, Richard Sennett’in 2004 yılında Yale Üniversitesi’nde Castle Konferansları kapsamında yaptığı konuşmalara dayanan bir metin. Sennett’in temel ilgili alanlarının ve çalışma konularının da bir özeti niteliğindeki metin dört ana bölümden oluşuyor. Ancak kitabın son bölümü olan “Zamanımızda Toplumsal Kapitalizm” daha çok bir ‘kapanış notu’ gibi tasarlandığı için kitabın kalbinde yatan temel sorunların ilk üç bölümde karşımıza çıktığını söylemeliyiz. İlk bölümde Sennett “Kurumlar nasıl değişiyor?” (s.16) sorusu ekseninde ‘bürokratik makine’ nin işleyişindeki dönüşümlere odaklanmış görünüyor. Ancak burada hemen belirtilmesi gereken nokta, bu ‘makine’ nin ya da daha *Weberian* bir ifadeyle ‘demir kafes’ in işleyişindeki dönüşümlerin ulus-devlet ve çok uluslu şirketler arasındaki ilişkiselliğin bir boyutu olarak ele alınması. Burada Sennett, Joel Bakan’ın kışkırtıcı metni *Şirket* [çeviren Rahmi G. Öğdül] (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007) adlı kitabında göstermeye çalıştığı türden bir ‘kâr ve güç peşindeki patolojik bir kurum olarak’ çok uluslu şirketlerin giderek karmaşıklaşan yapısından söz açıyor. Bu yeni yapıyı anlamamız için öncelikle Ondokuzuncu Yüzyıl’da yatırım kararlarının ortak dilinin, gücünü askeri bir usallıktan aldığını hatırlamamız gerekiyor. ‘Askeri toplumsal kapitalizm’ in bu ortak dilinin üzerine inşa edildiği zeminin temel karakteristiği “uzun vadeli, aşamalı ve kestirilebilir” (s.23) bir zaman algısına dayalı olması. Yirminci Yüzyıl’ın hemen başında işlevlerin önceden belirlenmiş olduğu geniş bir kurumlar ağı üzerinde yükselen bir ordu gibi örgütlenmiş sivil toplumun yaşadığı dönüşüm, adeta ‘sivil generaller’ gibi davranan büyük şirket yöneticisi tipolojisindeki aşınma ve belirlilik/kesinlik/sabitlik gibi nosyonlara dayanan yönetsel algıdaki kırılma toplumsal kapitalizmin bu türden bir zaman algısını terk etmesine yol açtı. Sonuç ‘demir kafes’ in geri dönülemez bir biçimde aşınmasıydı. Peki bu ‘demir kafes’ in aşınmasına yol açan ve yeni kapitalizmin kültürünü kuran temel süreç ve pratikler nelerdi? Sennett bu soruya cevap verirken büyük şirketlerde yönetici iktidarından hissedar iktidarına yaşanan geçişin, bankacılık sektöründeki dönüşümün, yatırımcıların uzun vadede ziyade kısa vadeli sonuçlara yönelik tercihlerinin ve imalat sektöründeki baş döndürücü değişimlerin altını çiziyor.

Sennett’in bu değişimler üzerinde yükselen yeni kapitalizmin kültürünün temel aktörü olarak işaret ettiği şirketlerin işleyişini anlamak için yine Sennett’in kullandığı bir metafor, ‘bir mp3 çalar olarak işleyen kurumsal mimari’ (s.39) ve bu mimarinin toplumsal uzantıları üzerinde düşünmek anlamlı olabilir. Sennett’e göre—mp3 çalarda şarkı sıralamalarının sürekli değişebilmesi gibi—bu yeni kurumsal mimarinin taşıyıcısı olan şirketlerde de üretimin sırası istendiğinde değiştirilebilir. Bu esneklik anlayışı ‘emek gücünün geçicileşmesi’ ile birlikte düşünülmelidir. Bu noktada Sennett’in metni Bourdieu’nun neo-liberalizm eleştirisi ile birlikte okunabilir. Zira Bourdieu da “geçiciliğin çalışanları boyun eğmeye, sömürülme-yi kabullenmeye zorlama amaçlı, genelleştirilmiş ve sürekli bir durumun kurumsallaştırılması üzerine ye-

ni bir tür egemenlik biçimine kayıtlı” olduğunu belirtir (Pierre Bourdieu, *Karşı Ateşler* [çeviren Halime Yücel] (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), s.73) Yeni kapitalizmin kültürel ağı içinde “geçicileştirme, katmansızlaştırma ve doğrusal olmayan sıralama” (s.41) gibi temel nitelikleri haiz kurumlar emek sürecinde tarihsel kapitalizmin hiçbir döneminde görülmeyen bir ‘kopukluk’ ve ‘mesafe’ yaratırlar. Sennett’e göre, bu yapısal değişim üç ana eksiklik yaratır: “düşük kurumsal sadakat, işçiler arasında enformel güvenin azalması ve kurumsal bilginin zayıflaması” (s.49). Şüphesiz bu eksiklik biçimleri başka süreçlerle de ilintili olarak görünürlük kazanırlar. Söz gelimi, Sennett’in kitabının ikinci bölümüne adını veren “işe yaramazlık kabusu ve yetenek” bu açıdan düşünmeye değer bir mesele olarak öne çıkmaktadır. Otomasyon, küresel emek arzı ve yaşlanmanın yönetimi gibi unsurları şekillendirdiği ‘işe yaramazlık kabusu’ yeteneğin nasıl tanımlandığı ile ilgilidir.

Burada önemli bir sorunla karşılaşılıyor: ‘Refah Devleti’ ‘işe yaramazlık kabusu’ndan muzdarip ya da ‘potansiyel’leri yeterli bulunmadığı için işlerinden uzaklaştırılmış kitlelere ne sunabilir? Sennett, bu can sıkıcı soruyu bir de ‘zanaatçılık’ kavramı üzerinden düşünmeyi öneriyor. Zanaatçılık, Sennett’e göre, ‘bir şeyi o şeyin kendisi için yapmak’tır (s.76). Anthony Giddens’in deyişiyle ‘imâl edilmiş belirsizliklerin’ şekillendirdiği söyleyebileceğimiz yeni kapitalizmin kültürünün yapısal eksiklikleri için zanaatçılık kültürünün dirilişi kritik bir önem arz edebilir (Anthony Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği* [çevirenler Müge Sözen ve Sabir Yücesoy] (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2002)). Zanaatçılık kültürü, yapılan işe özen ve bağlılık ile yaklaşılmasını gerektirir. Çalışanın işe karşı hissettiği ‘mesafe’ duygusunun bastırılmasında önemli bir rol oynayabilir. Bununla birlikte yeni kapitalizm kültürünün yapısal dinamikleri içinde bu türden bir dirilişin mümkün olup olamayacağı bir yana, bu dirilişin nasıl ve hangi vasatlar üzerinden sağlanacağı da bir muammadır. Ancak yine de zanaatçılık nosyonu, sadece değişen bir toplumsal kültürün ipuçlarını sunması açısından bile değerlidir. Sennett’in çizdiği bu tabloda değişen sadece toplumsal ya da ekonomik yapılar değildir. Siyasetin kendisi de büyük bir kurumlar ve pratikler ağı olarak değişmiştir. Katılımcı yurttaş fikrinin yerini siyaset tüketicileri almıştır.

Buradan hareketle Sennett’in kitabının üçüncü bölümü siyasetin bir tüketim alanı olarak işleyişi üzerinde duruyor. Balibar ve Wallerstein’in toplumsal, iktisadi ve siyasal krizlerle ırkçılık arasındaki bağlantıyı düşünürken takip ettikleri çizgiye yakın duran Sennett, toplumsal kapitalizmin ‘hınc üretimi’ nin politik spektrumdaki kaymaları ancak belli bir oranda açıklayabileceğini savunarak, pazarlamanın siyasetin ana dinamiği haline gelmeye başladığına dikkat çekiyor (Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein, *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler* [çeviren Nazlı Ökten] (İstanbul: Metis Yayıncılık, 1995), ss.270-282). Sennett’in sorusu kritik: “İnsanlar siyasetçileri Wal-Mart’ta alışveriş yapar gibi mi seçiyorlar? ... Siyasi liderler sabun gibi alınır satılır mı oldu, siyasi tüketici raftan ilk bakışta tanınan markaları mı seçiyor?” (ss.96-97). Antik Yunan’da ekonomi ile politika arasındaki mesafe tarihsel kapitalizmin gelişimi içinde aşılmış, ekonomi ve siyaset arasında belirgin bir iç içe geçiş süreci yaşanmıştır. “İmaj yaratımına etkin katılım ve güç vasıtasıyla tahrik” (s.109) biçimleri üzerinden işleyen” tüketme tutkusu bir özgürlük illüzyonu yaratmaktadır. Tüketimin belirleyiciliği ve bu temel biçimleri siyasal algıyı da kapsayacak biçimde genişlemiştir. Tüketim alanının teatrallığı siyasal alanın potansiyel nitelikleri ile kusursuz bir biçimde örtüşür. Sennett’in dikkatle vurgulamaya çalıştığı bu nokta akla Thomas Meyer’in söylediklerini getirir. Meyer’e göre, siyaset “kişileştirmeye dayalı sahte bir eylem” olarak liderlerin ve partilerin imajlarının üretiminin ana strateji olduğu bir “tiyatrolaşma” eğilimi göstermektedir (Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?* [çeviren Ahmet Fethi] (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004)). Meyer’in ve Sennett’in işaret ettiği bu süreç siyasal anlamda bir ‘simge enflasyonu’na kapı açar. Sennett’in verdiği çarpıcı örneği hatırlamak gerekirse, Britanya’da Birleşik Yüksek Krallık Mahkemesi’nin kurulması konusunda onsekiz saat tartışılmışken, köpeklerle tilki avı yapılmasına izin verilip verilmeyeceği konusuna yaklaşık yedi yüz saat parlamento mesaisi harcanmıştır (s.115). Farklı siyasal kutuplar arasındaki *consensus* siyasetinin ve siyasalın anlamının zikredilen örnekteki gibi simgesel-teknik düz-

lemde belirlenmesinin tamamlayıcı unsuru kitlenin siyasete kayıtsızlığıdır. “Siyasi kişiliklerin pazarlanması gittikçe sabun pazarlamaya benzer hale gelirken” (s.116) yurttaşlar modern siyaset tüketicileri haline gelmişlerdir bile. Bu durumda yurttaşların ‘zanaatçı’ gibi düşünmeleri imkânsızlaşmıştır. Temel kaygı kısa vadeli ekonomik kaygılardır. İlişkilerden çok ‘işlemler’ ön plana çıkmıştır. Sennett’in ortaya koyduğu haliyle yeni kapitalizm kültürü yüzeyselliği ve geçiciliği temel alan işleyişiyle kaygı verici gözükse de bir tür ‘değerlere dönüş’ hamlesi bu açıdan işlevsel olabilir. Bu bağlamda Sennett’e göre, kişilerin deneyimlerini yorumlaması veya dillendirmesi anlamında anlatı, işe yararlılık hissiyatı ve zanaatkârlık nosyonu yeni kapitalizmin kültürüne karşı durmak için yaslanılacak temel değerlerdir. Ancak, bu türden değerlere dayalı bir stratejinin işleyişinin önünde pek çok yapısal sorun bulunmakatadır. Sennett’in kitabının kapanışında sözünü ettiği “zayıflatılmış bu kültüre isyan etmek” anlamlı olsa da, tam da Sennett’in tartışmasının köşe taşlarını oluşturan argümanlarla örülü bir dünyada yaşadığımız gerçeği bizi bu türden bir pratik karşı koyuşun imkânları üzerinde yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Sennett’in dört bölüm ve 136 sayfadan oluşan bu metni, kapitalizmin siyasal/toplumsal/ekonomik düzeylerdeki işleyişinin kazandığı yeni boyutu anlamak için kısıtlı, ancak işlevsel bir çerçeve sunsa da ‘katı olan herşeyin buharlaştığı’ zamanlarda sormamız gereken daha pek çok sorunun olduğu da açıktır.

H. BAHADIR TÜRK

Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

PAUL STARR, *The Social Transformation of American Medicine: The Rise of a Sovereign Profession and the Making of a Vast Industry* (New York: Basic Books, 1982), 514 pp. ISBN 978-0-4650-7934-6

The Pulitzer Prize, which is awarded annually in fields such as public service, writing and criticism, newspaper journalism, literature, and musical composition, is widely considered to be the American equivalent of the Nobel Prize both in terms of prestige and selectivity. Within the genre of literature, six separate prizes are bestowed in the areas of fiction, drama, history, biography or autobiography, poetry and general non-fiction. While most of the Pulitzer Prizes in Literature have been awarded since the end of World War I, the Pulitzer Prize in General Non-Fiction is a ‘recent’ addition: the first recipient, Theodore White, received the prize in 1962 for his classic work on the Nixon-Kennedy Presidential Campaign, *The Making of the President, 1960*. Thus, since its inception, the Pulitzer Prize in General Non-Fiction has been awarded to influential American social and cultural critics including Richard Hofstadter, Norman Mailer, Carl Sagan, and Studs Terkel. Just over twenty five years ago, the prize was given to Paul Starr for *The Social Transformation of American Medicine*, which traces the development of the American medical profession as a cultural, economic and political authority. This seminal work not only reveals American attitudes towards physicians and other medical professionals, but also explains the origins of the faulty American healthcare system. By 1984—the year in which Starr won the Pulitzer Prize in General Non-Fiction—this system had become a vast industry riddled with so much corruption that Congress finally had to intervene with the Ethics in Patient Referral Act (1989). While such measures improved certain aspects of the American system, as the current debate over Barack Obama’s healthcare plan illustrates, medical reform is still an issue that evokes very powerful reactions from both sides of the political spectrum. What many foreign observers of the health care controversy in the United States do not realize, however, is that the contemporary situation is hundreds of years in the making. Starr’s influential work not only places the American healthcare crisis into perspective by elaborating on its historical context, but also serves as a comprehensive introduction for those interested in US medical politics.

Despite the fact that it was published over two and a half decades ago, it is nevertheless worth reconsidering as an important scholarly resource.

In the introduction of *The Social Transformation of American Medicine*, Starr asserts that during the Nineteenth Century, the American medical profession “was generally weak, divided, and insecure in its status and income, unable to control entry into practice or to raise the standards of medical education. [However,] in the twentieth century ... physicians became a powerful, prestigious, and wealthy profession ... succeeding in shaping the basic organization and financial structure of American medicine” (p.8). While the transformation of the physician into a powerful social figure was undoubtedly affected by advancements in medical science and technology, Starr argues that the political, economic, and social changes within medicine more accurately explain the power and authority of the modern physician. Starr maintains that the rise of the medical profession was based on the acquisition of authority, or as he defines it “the possession of some status, quality, or claim that compels trust or obedience” (p.9). Medical authority thus came to rest upon three distinct assertions: “First, that the knowledge and competence of the professional have been validated by a community of his or her peers; second, that this consensually-validated knowledge and competency rests on rational, scientific grounds; and third, that the professional’s judgment and advice is oriented towards a set of substantive values, such as health” (p.15).

Starr spends a great deal of *The Social Transformation of American Medicine* describing the economic, political and social mechanisms through which American physicians acquired authority and maintained control of the medical profession. These mechanisms took numerous forms and included educational reform and standardization, the establishment of professional organizations such as the American Medical Association (AMA), and the implementation of state and federal licensing laws. Once medicine became professionalized through standardized programs of licensing and education, a uniform base of knowledge became a prerequisite for all physicians—this shift was catalyzed by the Flexner Report of 1910, which helped eliminate internal, competitive threats to the medical profession such as sectarian/lay practitioners and their “unscientific” practices. As medicine became institutionalized and techniques were established to measure and evaluate a physician’s skill, medicine came to possess a ‘built-in’ reliability. Moreover, the hospital, which became the source of scientific techniques and diagnostic technologies, helped establish and maintain dependence on the medical profession. Once physicians gained the public trust, Americans willingly began to seek the surveillance and specialized attention that only highly-trained professional doctors could provide, leaving the comfort of their homes and the security of traditional lay healers to seek hospital care.

The acceptance of the medical profession and its unquestionable authority clearly involved more than just the advent of the hospital. As Starr delineates, shifts in American society made Americans “more dependent upon professional authority and more willing to accept it as legitimate” (p.18). Self-reliance, in all aspects of life including illness, was the underlying foundation of the pre-industrialized United States. Rural America emphasized illness within the context of the family and the community, and as a result, outside ‘professionals’ who challenged the concept of self-medication made few advances. However, as industrialization and urbanization conquered the United States, Americans grew accustomed to relying on the specialized skills of professionals such as physicians. As rural traditions gave way to urban survival, professional advice became an attractive solution to the mysteries of city life. Moreover, with the arrival of telephones and public transportation, professionals became less expensive to consult and more accessible to the average American.

Encouraged by genuine advances in science and technology, Americans began to perceive physicians’ claims of competency and authority as plausible. Americans reasoned that just as technology had transformed everyday life, science could also revolutionize medicine and healing. As Americans realized that scientific discoveries, such as the germ theory, provided explanations to natural phenomenon and di-

sease mechanisms that had previously been inexplicable, science and its dispensers—*i.e.*, physicians—became legitimate, and eventually superior, sources of medical advice, especially when compared to lay healers and patent medicine peddlers. Consequently, Americans began to seek physicians' interpretations of illness, and physicians, in turn, saw this as the perfect opportunity to connect themselves with science permanently, thereby gaining public support, as well as unquestionable legitimacy, social authority, and occupational control.

Other institutional changes, such as increased drug regulation the establishment of the Food and Drug Administration (FDA), and the passage of the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act in 1938, increased America's reliance on physicians. No longer could Americans self-medicate to the level they previously could in the Eighteenth and Nineteenth Centuries. They now needed to consult physicians for advice as well as prescriptions. As physician-patient contact increased, so did trust in the medical profession, especially when patients began to see results—*e.g.*, decreased mortality rates and increased cure rates. Moreover, when Social Security and healthcare insurance were established in the 1930's, Americans were obligated to consult with physicians in order to receive benefits, for insurance companies only reimbursed patients for treatment provided by licensed doctors.

As Starr illustrates, the mechanisms of legitimating medicine (*e.g.*, standardized education and licensing laws) and the mechanisms of patient dependency (*e.g.*, hospitalization and insurance reimbursements programs) transformed the way Americans perceived physicians and the medical profession. As the economic, social, and political hegemony of physicians increased, so did their wealth and unity. Americans became more dependent on physicians, and physicians became more interdependent: “with the growth of hospitals and specialization, doctors became more dependent on one another for referrals and access to facilities. Consequently, they were encouraged to adjust their views to those of their peers, instead of advertising themselves as members of competing sects,” which clearly helped coalesce their authority by eliminating conflict (p.18).

With better professional organization—most notably, the AMA and its journal, *JAMA*—the adoption of ethical codes, and the establishment of requirements for medical education and licensing, the medical profession was able to create its own ‘regulatory apparatus,’ thereby transforming its standing in American society from unreliable to trustworthy (p.129). This paradigmatic shift in the public perception of medicine “contributed to the collective power of the profession and helped physicians convert their clinical authority into social and economic privilege,” which many Americans see as the cause of the current health care crisis (p.21). Despite the advent of Health Maintenance Organizations (HMO's) and increased federal restrictions on medical practices, American physicians still maintain relative autonomy, especially with respect to self-regulation and their ability to determine who enters the profession. American doctors have successfully established a monopoly through the exclusion of ‘alternative practitioners,’ and have increased their own ‘demand’ by limiting the ‘supply’ of physicians (pp.21–22). By establishing a market for medicine as a commodity, physicians have also been able to convert their authority into high incomes and other privileges within the medical hierarchy (p.142). Their ability to compete and maintain authority, even when challenged by adversaries, has made physicians, the AMA, and their allies—pharmaceutical companies, medical supplies manufacturers, and private hospitals—some of the most powerful social forces and political lobbying groups in the country.

Many of these factions are currently challenging Obama's healthcare plan because it does not align with their personal and political interests. By labeling it ‘socialist,’ these groups have been able to elide genuine discussion of the problems that plague American healthcare, and have continued to reap the financial and social benefits of the system. However, after over a century of resisting healthcare reform, the AMA has remarkably agreed to collaborate with Congress and the Obama Administration in reforming healthcare provision in the United States. While the Obama plan is not, by all means, perfect, the fact that it

was approved by Congress and signed into law by the president on March 23, 2010 signals a major paradigm shift in the way that Americans think about healthcare. It is the first time in US history that systematic healthcare for Americans may become a reality, but, as Starr's *The Social Transformation of American Medicine* illustrates, certainly not the first time that personal, professional and political agendas will be at stake.

TANFER EMİN TUNÇ

Hacettepe Üniversitesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü

NEVRA NECİPOĞLU, *Byzantium Between the Ottomans and the Latins: Politics and Society in the Late Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 372 ss. ISBN 978-052-187-738-1

'Barbarları beklemek' Bizanslılar için, Kavafis'in şiirindeki gibi gelmeyen ve gelmedikleri için hayıflanan bir durum değil, hayatta kalmanın ya da yok olmanın anlamı idi. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü profesörlerinden Nevra Necipoğlu'nun, Bizanslıların iki 'barbar' arasında soluk alma ve hayatta kalma serüvenini anlattığı kitabı, Bizans'ın son yüzyılında Osmanlı ve Latin saldırılarına ve genişlemelerine nasıl tepki verdiğini cevaplamaktadır. Beş bölüm ve beş ekten oluşan kitap, yazarın 1990 yılında Harvard Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Angeliki E. Laiou danışmanlığında hazırlayıp savunduğu doktora tezine dayanmaktadır. Necipoğlu, ilk bölümde sorununu ortaya koymakta ve dönemin Bizans, Latin ve Osmanlı kaynaklarını tartışmaktadır. Aynı bölümde, Bizanslıların Latinlerle ilişkisinde kırılma noktası olan Dördüncü Haçlı Seferi sonrası yaşanan siyasi ve askeri sorunları, imparatorluğun toprak kaybını ve hayatta kalma mücadelesini özetler.

Kitap, Onbeşinci Yüzyıl'da Bizans, Latin ve Osmanlı dünyalarını karşılaştıran üç ana güç alanını ele alıp analiz etmektedir. Bu güç alanları, Selânik, Konstantinopolis (İstanbul) ve Mora Despotluğu'dur. Kitabın ikinci bölümü, Selânik'i ve bu şehrin Bizans, Latin ve Osmanlılar arasında nasıl el değiştirdiği ve çatışma alanı haline gelmesini değerlendirir. Bu bölümde, ilk önce 1382 ve 1430 yılları arasında Selânik ve çevresinin genel sosyo-politik ve tarihsel gelişimini özetledikten sonra, Bizans Selânikini ve sonrasında Osmanlı-Latin çatışmasındaki yerini anlatır. Üçüncü bölümde, Necipoğlu, Konstantinopolis kentini ve bu kentin Bizans ve Osmanlı dünyaları için anlamını tartışır. Bu bölümde, Bizans ve Osmanlı yapılarının çatışmasını ve bu çatışmanın bir sonucu olarak nasıl birbirlerine eklemlenip yeni bir alan yaratmalarını sorular. Bu bölümün ikinci başlığında, Konstantinopolis bağlamında, Osmanlıların ilk meydan okuması olarak Beyazıd'ın kenti kuşatmasını ele alır. Ardından, bu ilk kuşatmadan Fatih Sultan Mehmed'in şehri 1453'de fethetmesine kadar geçen dönemi analiz eder. Kitabın son bölümünde, yazar Mora Despotluğu'nu, bu alanın Latinler ve sürgün Bizans seçkinleri arasındaki el değiştirmesini ve sonunda Osmanlı'nın bölgedeki hakimiyetini ele alır. Necipoğlu, kitabın sonunda, Selânik'in Ondördüncü ve Onbeşinci Yüzyıllardaki *Archontes* listesini, 1425 tarihli bir Venedik belgesi olan Selânik'in soylularının bir listesini, 1436-1440 tarihli Badoer'in Konstantinopolis'deki tacirlerin listesini, Ağustos 1409 Sinod Cildi'ndeki Konstantinopolis Senato üyelerinin listesini ve son olarak da 1453 sonrası İtalya'ya göç eden bazı Bizans seçkinlerinin bir listesini ek olarak yayınlamıştır.

Kitap, Bizans'ın son yüzyılını ve bu çalkantılı dönemde Bizans politikasının Osmanlı ve Latin dünyasına tepkisini ilk defa *ayrıntılı* bir şekilde ele alması bağlamında, dünyadaki Bizans çalışmaları için çok önemli bir katkı sağlar. Kitabın metodolojik yaklaşımı, sadece Bizans, Latin ve Osmanlı dünyalarının karşılaştığı coğrafyaları kapsar. Dönemin, diğer Bizans güç alanları olan, İznik ve Trabzon, bu yaklaşım yüzünden yazar tarafından kitapta ele alınmamıştır. Özellikle İznik'den hiç bahsedilmez. Kitap, ele alınan

coğrafyalarda, yönetici seçkin sınıfla birlikte, kentli, köylü, dini ve tüccar sınıfları da inceler. Bu durum, kitabın, ele alınan coğrafyalarda Onbeşinci Yüzyıl Bizansının büyük resmini anlamamızı sağlar. Kitabın, dünya Bizans çalışmalarına en önemli katkılarından bir diğeri ise, Bizans, Osmanlı ve Batı kaynaklarını ayrıntılı bir şekilde incelemesi ve harmanlamasıdır. Geç Dönem Bizans çalışmalarında, genellikle, Batı kaynaklı çalışmalarda Osmanlı kaynakları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaz; aynı şekilde, Erken Osmanlı çalışmalarında da, Halil İnalçık hariç, genellikle Bizans ve Batı kaynakları incelenmez ve kullanılmaz. Necipoğlu'nun bu çalışması, her üç kaynağı ayrıntılı bir şekilde kullanması bağlamında çok önemli bir çalışmadır. Necipoğlu, Türkiye'de dünya standartlarında bir Bizans Tarihi Okulu'nun oluşumunda yetiştirdiği öğrencileri ve yaptığı çalışmalarla öncü rolüne sahiptir. Bu kitap, bu oluşumun nasıl bir akademik kaliteye sahip olduğunu en iyi şekilde göstermektedir.

FAHRI DIKKAYA

Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü

RAYMOND WILLIAMS, *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim* [çeviren Ahmet Ulvi Türkbağ] (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003), 135 ss. ISBN 978-975-298-092-9

Önüme geçilemez bir sürecin zorunlu/beklenen sonucu olarak görülen teknolojik gelişmenin, toplumla ve toplumsal olanla ilişkisine dair söylenebilecekler, 'olumlu' ve 'olumsuz' gibi normatif bir yargılamadan ziyade, var olanın tasviri olarak sosyolojik bir analizi oluşturmuş olacaktır. Aynı çizgide, teknolojik bir gelişme olarak televizyonun topluma ve toplumsal hayata ilişmesinin toplumsal olana etkileri yahut topluma dair sonuçları üzerine düşünmek ve tartışmak, kısmi olarak da olsa bize bu ilişkiselliğin tasvirini sunacaktır.

Raymond Williams kitabına şu cümle ile başlıyor: "Televizyonun dünyayı değiştirdiği sıkça söylenir." Dünyaya ve tüm insanlığa mal olacak ve herkese ilişecek güçte bir teknolojik gelişmenin, öncelikle teslim etmemiz gereken tarafı o zamanın egemen söylemi tarafından, söylemin içine yedirilecek şekilde, olumlanacağıdır. Burada da, 'dünyanın değişmesi'nden anlatılmak istenen ve hatta insanların bundan anladıkları, istisnalar dışında, bir 'gelişme,' 'büyüme,' 'iyiye doğru gitme' yönündedir. Meselenin nereden başlatılacağı muğlak olsa da, tarihin bir ilerleme içerisinde olduğu ve insanlığın—üst bir zihnin organizmalar bütünü olarak—hep iyiye doğru ve bir ereğe kavuşma motivisi içinde olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaat, dizgeli olarak Georg W. F. Hegel'in dünyasında belirginlik kazanmasına rağmen, bugün sıradan bir insanın zihnini işgal eder niteliktedir. Gelişen, büyüyen, ilerleyen bir insanlık tasavvuru ve hatta toplum ideali, 'eskiden nasıldı, şimdi nasıl' kıyaslamasını fenomenolojik olarak yapabilen her bireyin zihninde mevcuttur; ve bu ortalama zihnin yöneliminde, kıyaslamaya müsaade eden görüngüler teknolojik ürünler ve servisler alanında belirginlik kazanır. Bir diğeri deyişle, ilerleme ve gelişme fikirlerini oluşturan ve zihinlerde kökleşmesine mümkün ve amade kılan alan tamamıyla olmasa da büyük ölçüde teknoloji alanıdır. Örneğin bugün, tabanına muhafazakâr bir dille ve edimle yaklaşan AKP iktidarının kitlelere ilerlemeci ve gelişen Türkiye modelini sunmasını sağlayan söylem, büyük ölçüde 'teknolojik gelişme ve ilerleme' söylemidir. Ortalama insanın zihnine seslenen iktidar, gelişme ve ilerleme fikrini 'yapıp ettikleri' faaliyetlerin ne kadar yenilikçi ve ilerlemeci olduğunu, onların teknolojik maiyeti üzerinden sunmaktadır. Demek istediğim, aslında 'teknolojik gelişme' ve 'ilerleme' olarak sunulan ve iktidarın söylemine yedirilen bu genellemelerin felsefi boyutta tarihsellikle yahut tarihle—daha özelden, zamanla—ilgili olarak soruşturmasının yapılması gerektiğidir. Keza, Williams'ın devamında söyledikleri, böyle bir yol göstericiliğe işaret eder:

“Bu tür genel ifadelerin altında, en zor ve yanıtı bulunamamış tarihsel ... sorular yatar. Oysa, sorular ifadelerce ortaya konmaz; daha doğrusu, sorular genellikle ifadelerle maskelenir.” Ortak dert, teknolojinin iktidara ve onun söylemine karışıp insana dayattığı algı, onun ilerleme ve gelişme göstergesi olduğudur; ve bu algının sosyolojik çözümlemesini yapmak, aynı zamanda felsefi ve tarihsel—asla soyut olmayan—sorular sormamızı gerektirmektedir. Aksi takdirde, yapılacak değerlendirme her hal-ü-kârda eksik ve yüzeysel kalacaktır.

Bahsi geçen dert doğrultusunda, televizyonu bir teknoloji parçası olarak değerlendirme ve onun toplumsal yaşamda, kültür formlarında ve ilişkilerin maiyetindeki etki ve sonuçlarına bakma ve onları analiz etme çabası, muhtemel alternatiflerinin ve çeşitlerinin bol olduğu bir zamanda, televizyonu hâlâ önemli bir kitle iletişim aracı olarak görmemizden kaynaklanmaktadır. Böyle bir çabanın gerçekleşmesi, ister istemez, televizyonun, bir *medium* olarak, çeşitli—Vincent Mosca’nın işaret ettiği anlamda, yani metalaşmanın maiyeti hususunda, televizyon biçimlerini ‘çeşitli’ (*multiple*) olarak nitelendirmek gerektiğini düşünüyor ve ‘farklı’ (*diverse*) demekten kaçınıyorum—biçimlerini ele almayı gerektirecektir. Biz de, Williams’ın genel hatlarıyla kategorileştirdiği çeşitli televizyon biçimlerinin bazılarını ele alıp, meseleyi ayrıntılı incelemeye çalışacağız. Bölümlenen televizyon biçimlerini, Williams’ın sorularına ve çabasına ek olarak, gerektiği ve müsait görüldüğü noktada, politik ekonomik bir çözümlemeye de girişeceğiz.

Ortalama bir televizyon izleyicisinin, belki diğer programlara yaklaşımı kadar samimi olmasa da, ‘ana haber kuşağı’ını yani ‘Haberler’i—büyük ‘H’ ile sözü edilen bir televizyon biçimi olarak ‘Haberler’dir—izlediğini kabul edebiliriz. Böyle olmadığı onlarca durum olmasına rağmen, kabul ediyoruz ki ‘Haberler,’ genel itibarıyla haber sunarlar: “dünyada ve Türkiye’de olup bitenler” konusunda ‘bilgi’ verirler. Ortalama bir izleyici de, ‘Haberler’e bunun dışında bir yaklaşımla yönelmez. İstisnasız bütün kanalların kendi haber programına dair söyledikleri ve öne çıkarmak istedikleri özellik ‘doğruluk,’ ‘dürüstlük’ ve ‘kesinlik’ üzerinedir. Ortalama izleyicinin gözünde, haberlerde sunulan ‘bilgi’lerin temel özelliği, doğruluğunun ve kesinliğinin sorgulanamaz bir içerikte olmasıdır. Bu demektir ki, kişi, topluma, toplumsal olana ve siyasete dair bilgilerinin kesinliğini ve doğruluğunu, “haberlerde söylenip söylenmediğiyle” sınyacaktır. Yahut bir tartışma ortamında, kişi, haberler referansı ile edindiği bilgileri masaya yatıracaktır. Demek istediğim, haberlerde verilen bilgilerin, kamusal tartışma ve toplumsal iletişim açısından önemsiz olduğu değil, ‘haberler’in, bu bilgileri insanların zihnine sorgulanmaz ve irdelenmez bir şekilde sokabilecek otorite olarak görüldüğü/algılandığıdır. Böyle bir kesinlik ve doğruluk otoritesi olarak haberlerin, toplumsalın dinamizmine sekte vuracak bir aygıt olarak, var olan toplumsal düzeni kolladığını ve bu bağlamda ideolojikleştirdiğini söyleyebiliriz. Zira, ortalama insanın ‘fikir ve kanaatleri’ de böylesi kesin ve doğru bilgilerle beslenir niteliktedir. Hâkim fikirler böylece, kesinliği ve doğruluğu sorgulanamaz bilgilerin otoritesi olan haberlerce, yani aslında yine hâkim medya ve iktidarca, oluşturulmuş olur.

Diğer taraftan, kamusal iletişimin öncüsü olarak tarif edebileceğimiz televizyon haberlerinin, ülkedeki politik gelişmelerin nabzını tuttuğu iddiasında olduklarını söylememiz gerekir. Heyecanlı/çoşku- lu ve marşı andırır nitelikte müziklerle süslendiğinde, tam bir iletişim otoritesi yahut ‘haber adresi’ olarak algılanan haberlerin, Williams’ın işaret ettiği yönde, bir ‘öncelikler’ politikasının olması kaçınılmazdır. Yarattığı atmosferde, haberlerin önem sırasına koydukları haber dizimi, izleyicinin kafasında da aynı sıralamayı bulmaktadır. Politik ve toplumsal gündemi belirleyen iktidarın, kişilerin zihnindeki gündemi aynı şekilde belirlemesinin başat aracı haberlerdir. Politize kalmak ve toplum meselelerini takip etme niyetinde olan ortalama vatandaşın, kaçınılmaz olarak izleyeceği televizyon haberlerinden bu şekilde etkilenmesi oldukça olasıdır. Demek istediğim, ‘Haberler’in—konu seçimi, sıralaması ve konulara ayrılan zaman ile—haberlere atfettiği öncelik/önem sıralaması, ister istemez büyük ölçüde toplumun ve kişilerin zihninde de aynı öncelik ve önem sıralamasını gösterecektir. Bu elbette ilelebet gidecek bir manipülasyon değildir ve hakikat zaman zaman kendini hatırlatacaktır; fakat ‘Haberler’in politik iktidar ile gönül-

lü yahut zorunlu olarak işbirliğine girdiği nokta, kitlelerin zihninde gündemin belirlenmesidir. Bütün ‘Haberler’in ‘doğruluk’ ve ‘kesinlik’e ek olarak ‘hızlı’ olmaya yaptıkları atfı, kitlelerin zihin gündemini belirlemedeki aceleliğine yorabiliriz. Bir haber kanalı iddiasında olan CNN Türk’ün *mottosunun* ‘ilk bilen siz olun’ şeklinde olması, aslında hem bilme konusuna hem de bunun bir-an-önceliğine dair yaptığımız tartışmanın özünü vermektedir. Gündemden bihaber olan kitlenin ihtimal olarak yapacağı, gerçek/maddi problemleri ile ilgilenmek olacaktır. Belirttiğimiz gibi, iktidar ile zımni yahut aleni ilişkisi olan ‘Haberler’in ‘gecikmişliği’nin maliyeti, gündemden uzak kalmış kitlelerin gerçek/maddi meselelerle ilgilenmeye meyletmesidir.

‘Haberler’ dahilinde ele alınabilecek bir başka husus, haberlerin sunuluş şekli—dili, uslubu, yorumlanması ve görüntülenişi—ve ‘Haberler’ arasına sıkıştırılan reklam gerçeğidir. Hemen teslim etmemiz gereken oldukça orijinal bir tespit, Williams’ın ‘görüntüleme’ adı altında bize işaret ettiği noktadır. ‘Haberler’e pür dikkat kesilen izleyicilerin, dil ve diğer gösterenlerle etkilenmesinin yanında, farkında olmadan *manipulé* edildiği nokta, görüntünün biçimi/yönü/tafıdır. Teknik bir mesele gibi görünse de, kameranın nerede olduğu ve nereye kaydettiği, izleyenlerin de nerede olduğunu ve nereye baktığını belirleyen bir şeydir. Williams’ın göstericiler ve polis arasındaki çatışmadan verdiği örnekte, kameraların polislerin tarafında durması ve taş atan göstericileri çekmesi izleyicinin de olaydaki pozisyonunu ve tarafını belirleyen bir tekniktir. Sadece bir bakan, izleyen, gözleyen olarak kalmayacak kadar hassas insan bilincinin, görüntülenmenin taraflılığına maruz kalacağı pekâlâ olasıdır. Bu yolla, gerçeklik taraf değiştirme eğilimindedir. Bakan öznenin bakılan/gözlenen/izlenen tarafta kendini konumlandırması zordur; görüntülenmenin nüvesi, görüntülenilen şeyin ötekileştirilmesindedir. Toplumsal ölçekte düşüncecek olursak, ‘Haberler’de kendini izleyen bir toplumun, kendini ötekileştirmesi—kendine yabancılaşması—söz konusudur. Bunun pornografik tarafı aşıkardır. Öncesi ve sonrası, sebebi ve temel çelişkileri verilmeyen bir olayın tikel bir kesitinin sunulması—meselâ, ücretleri protesto eden bir işçi eyleminin, sadece taşlı-sopalı arbedelerinin görüntülenmesi ve eylemin dikkat çekmek istediği asıl çelişiklere yer vermemesi, konu etmemesi—söz konusudur. Diğer taraftan, ‘Haberler’in sunucusuna verilen önem, aslında haberin sunuluşuna verilen önemin göstergesidir. Amacın, haberin doğru, çarpıtılmadan, retorik yapılmadan verilmesi olmadığı, daha çok haberin ‘nasıl sunulduğu’na önem verildiği, haber sunucularının ‘star-vari’—güzel/seksi/çekici—yahut ‘renkli/karizmatik’ karakterler olmasından da anlaşılmalıdır. Bunun önemi, bir kanalın ‘Haberler’inin izleyicilerinin artırılmasındadır; ve bu izleyici artışının amaçlanmasının altında yatan *tek* dinamik, ‘Haberler’ arasına konulan reklamlardır. Star karakterlerle ve güzel/çekici sunucularla teşhir edilen izleyicilerin yahut ratinglerin reklamcılara satılması söz konusudur. Yine varılan nokta, ‘Haberler’in mahiyeti ve toplum için önemi, kamusal iletişimin sağlanması ve kamunun bilgilendirilmesi değil, kitlelerin yalın bir şekilde ekran başında tutup, potansiyel bir tüketici olarak hem değer yaratmak hem de o değeri gerçekleştirmektir.

Williams’ın televizyon biçimleri konusunda dikkat çektiği bir diğer mesele, tartışma ve görüşmeler üzerinedir. Öncelikle teslim ettiği, televizyon yayıncılığının genel olarak kamusal tartışma ve görüşme biçimlerini, önceki biçimlere—vaaz, konferans, politik söyleme—nazaran, genişlettiği ve daha fazla kişiye ulaştığıdır. Fakat, Williams’ın da işaret ettiği üzere, bu niceliksel değişikliği sırf niceliksel artış ve genişleme sebebiyle olumlamak oldukça zordur; çünkü niteliksel önemde değişikliklerin mahiyeti göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir televizyon biçimi olarak tartışma programlarına ‘tartışma konusu’ olarak belirlenen konuların, tartışma taraflarının ve tartışma amacının analizi yapıldığında, tartışmadan beklenen ‘toplumsal hareketlendirme’ işlevinden yahut ‘toplumsal bir husumeti çözüme’ maksadından bir hayli uzak olduğu görülür; çünkü bugünün televizyon biçimi olarak tartışmaların başat karakteri bir uzlaşmaya varma ve görüş birliğini sağlamadır. Aslında birbiri içine geçmiş iktidar/bilgi nosyonlarının, böyle bir sonucu vermesi bir nevi ‘normal’dir. Televizyon ‘Haberler’inden ve medyanın diğer araçlarından edinilen ‘doğru’ ve ‘kesin’ bilgiler kıtlığında ve hakim iktidarın/resmi söylemin çizdiği

'tartışma sınırları' içerisinde uzlaşım kalmanın yüksek olasılığı ortadadır. Bu bağlamda, tartışma ve görüşme biçimlerinin, toplumsal olanın ve kişilerin zihniyetine etkisinin önemi, tartışılacak ve görüşülecek şeylerin sınırını çizmesindedir. Meselâ, Türkiye'de 'askerlik' ve 'Kemalist idealler' ne kadar kamusal tartışmaya konu edilemiyorsa, bir o kadar da dinin materyalizmi yahut tanrı fikrinin sosyolojisi kamusal tartışma konusu edilemez niteliktedir. Buradan da, tartışma ve görüşme programlarına atfedilen "halka tartışma kültürünün ve diyalogun öneminin benimsetilmesi" yönündeki iddianın içinin boşluğuna varabiliriz; çünkü bu programlarla kişiler ve toplumsal kitleler, farklı/zıt görüşlerin diyalektik sentezinin yapılması, eşitliğin sağlanması ve toplumsal husumetin çözmesi anlamında tartışmanın niteliğini unutup, iktidarca çizilen sınırlar içerisinde kısır ve sonu belli münakaşalara tabi kalmaktadır.

Williams'ın, televizyonun doğru ve gerekli biçimi olarak gördüğü eğitim programlarının günümüz itibarı ile neredeyse kaybolduğunu söyleyebiliriz. İngiltere'de Açık Üniversite'nin kamusal hizmet sunmasına ortam sağlayan bu programların bir örneğini, Türkiye'de TRT-4 aracılığıyla deneyimlemiştik. Şimdilerde kimsenin itibar dahi etmeyeceği bir pozisyona sürüklenen bu programlar, ortalama televizyon izleyicisine 'anlamsız' ve 'gereksiz' gelmektedir; çünkü diğer televizyon biçimleri dururken böyle bir programa kimsenin talep yönelmeyeceği düşünülmektedir. Burada kısaca dikkat çekmek istediğim husus, böyle programların televizyon yayıncılığı içerisinde gözden kaybolduğu/azaldığı gerçeğiyle, toplumsal zihniyete yerleşen temel fikrin televizyonun genel karakteristiğinin, asla toplumsalcı bir işlev göremeyeceği yönünde olduğudur. Bir diğer deyişle, eğitim programlarının azalmasının önemli sonucu televizyon yayıncılığına hükmeden biçimlerin yanı sıra televizyon yayıncılığının alternatif bir işlevle kullanılacağına olan bilgi, kanaat ve bu yönlerdeki talebin aşınmasıdır.

Drama ve dizi ayrımına işaret eden Williams, İngilizce özgün ilk baskısı 1974 yılında *Television: Technology and Cultural Form* adıyla yayınlanan kitabının bu bölümünde şöyle diyor: "dizilerin son yıllardaki artışı çok büyük olmuştur." Tarihe özellikle dikkat ettiğimizde, Williams'ın günümüzden çeyrek yüzyıl önce dizilerin artışına işaret ettiğini görüyoruz. Bu yüzden, olayların değiştiği, fakat karakterlerin sürekli olduğu bu televizyon biçiminin, günümüzde ve özellikle Türkiye'deki artışına dikkat çekmekle hiç de yeni bir şey söylemiş olmayacağız. Dizilerin, sadece bir çeşitliliği barındırması ve farklılıktan uzak olması bağlamında, belki yine yıllar önce Theodor W. Adorno'nun kültür endüstrisinin her bireye yahut kitleye sunduğunu iddia ettiği farklılık ve bireyselliği sahte-bireysellik (*pseudo-individualism*) olarak nitelemesinin bir uzantısını burada görüyoruz. Diziler çokluğunda ve çeşitliğindeki temel motif, kitlelerin metalaştırılmasıdır. Hangi konunun ve temanın ele alındığının ayrıca ideolojik analizinin olasılığının yanında, birincil kaygının izleyicilerin, izleyici zamanının yahut *ratinglerin* reklamcılara satılmasıdır. Kısacası, reklam gerçeğinin dinamiği burada da geçerlidir. Williams'ın diziler hususunda dikkat çektiği bir ikinci mesele, izleyicinin bu televizyon biçimine—ve aslında televizyona—bağlı kılınmasıdır. Önce izleyicinin sahip olduğu şey, artık izleyiciyi sahip almış görünmektedir. Sadece 'hoşlanma,' 'beğenme' yahut 'eğlenme' motiflerine referans verilerek—ve aslında tarif edilemeyen sebepleri olan—bağlanma olgusu, dizi takibinde de karşımıza çıkmaktadır. Herkese hitap eden diziler vardır; bu yüzden herkesin televizyonla ve dizi biçimi ile kurduğu—ve artık mecburi olan—bir ilişki vardır; bir diğer deyişle, herkesin bir tane de olsa televizyon izleme sebebi vardır.

Dizilerin, iç çeşitliliği ile kişileri yalnızlaştırdığı—fakat asla bireyselleştirmedeği—ilk bakışta fark edilecek bir noktadır. Hannah Arendt, hayatımıza asıl varoluşsal anlamını verdiğini söylediği 'eylem'in (*action*) modern zamandaki eksikliğini anlatırken, yüksek sesle müzik dinlenen ve asla iki kişinin birbirini duyamadığı disco/bar türü eğlence yerlerini örnek gösteriyordu. Arendt'e göre, sohbet/konuşma (*speech*)—arkadaşlar ve vatandaşlar arasında hayata, topluma ve politikaya dair her çeşit meseleyi konuşma—önemli bir eylem türüydü. Bu eylemi unutmuş yahut bu eyleme yabancı halde konuşacak bir şeyleri olmayan ve konuşmayan insanların bir araya geldiklerinde imdadına yüksek sesli müzik yetişiyordu. Walter

Benjamin de, hikâye anlatımına dair söylediklerinde, insanlar arasında bu yolla gerçekleşen iletişimin ürününün toplumsal bilinçteki deneyimsel bilgilerin birikmesi olacağını söylemişti. Benjamin'in aslında bize söylemek istediği, hikâyesi yazılacak/hikâye edilecek bir yaşama meyletmemiz gerektiğidir. Dizi konusuna geri dönecek olursak, toplumsal 'eylem'i unutmuş ve ona yabancılaşmış kişiler bir araya geldiklerinde, gerek anlatılacak bir hikâyelerinin olmamasından, gerekse de kendi hayatlarına ve toplumsal olana dair meseleleri konuşmayı göze alamadıklarından dolayı, diziler, dizilerdeki olaylar ve kahramanlar, hatta o kahramanların magazin hayatı muhabbet konuları oluşturuyor. Dizilerin bu tarafının bir başka adı, kişilerin evlerine köşelerine çekilmesinden kaynaklanan toplumsal yaşamın birlikteliğini/kamusallığını sağlayan alanların aşındırılması, modern yabancılaşmış öznelerin zaruri olarak bir araya geldiklerinde onlara bu yabancılıklarını unutturmuş muhabbet medyası sunması bağlamında da muhabbetin ve deneyimlerin paylaşımını yok ettiği.

Williams'ın ayrıntıyla üzerinde durduğu bir başka televizyon biçimi de "Spor" adı altında inceleniyor. Günümüzde spor, bir sektördür, ekonomik bir faaliyettir; yani bir nevi iştir. Artık, fiziksel ve zihinsel yeteneğin, takım oyununun uyumunun ve yapabileceklerinin, hoş müsabakaların sergilendiği/sunulduğu yaşam faaliyetleri değildir. Spor müsabakalarında, birincil hedef kazanmaktır; müsabakanın o anki önemi—kendi içinde önemi—yoktur. Bunu, modern olmayla ve burjuva ahlâkının rekabete ve kazanmaya önem vermesi ile açıklayan Friedrich W. Nietzsche, Roma dönemi gladyatörlerinin yaptığı müsabakalarda önemli olanın müsabakanın kendisi olduğunu ve kaybetmenin asla olumsuzlanmadığını yine varoluşsal bir çizgide anlatır. 'Rekabet'in bir insan doğası olarak kabul edildiği liberal ideolojinin, spor müsabakaları ile girgin durumda olduğunu söylememiz pekâlâ mümkün görünüyor. Bugün bir maç çıkışında kimse kaybedenden bahsetmez, yahut maçın kendisine dair birşey söylemez; gündemde 'başarı,' 'zafer,' 'galibiyet' vardır ve galipten/kazanandan konuşulur, kazanan konuşur. Tıpkı ekonomik çıkmazda 'kaybeden' yoksulların söz konusu edilmemesi, tartışmasının dahi yapılmaması gibi; ve zenginlikten söz edilmesi ve zenginlerin söz sahibi olması gibi. Bu bağlamda, rekabetin parodisi olan spor müsabakaları, liberal ekonomi politüğün de bir parodisini sunar niteliktedir. Hayat bir müsabakadır/rekabetir, iyi oynayan kazanır. Kaybetmenin vebali, kaybedenindir. Kaybetmek de vardır, kazanmak da—bu bir doğa halidir; rekabetin doğal sonucu budur ve haliyle meşrudur: "bu oyuna katıldıysan sonucuna da katlanacaksın."

Belki, liberal ekonomik sistemin ve ideolojisinin kök saldıgı günümüzde sermayenin alanı olan televizyonda spora bu kadar önem verilmesini bu şekilde yorumlayabiliriz. Zira, Williams'ın bize ayrıntısıyla vermeye çalıştığı televizyon akışı incelemesine binaen, bugün ana akım medya kanallarının televizyon akışını incelemek, bütün ara ve ana 'Haberler'in ardından spor bölümünü bulmamız, bunların dışında da—bazı kanallarda her gün, fakat hepsinde Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri—dört, beş farklı spor programı ile karşılaşmamız hayli olasıdır. Bunlar arasında, özellikle dikkat çekmek istediğim ve aslında tartışma/görüşme televizyon biçiminde de mevzu-u bahs edilmesi gereken programlar, futbol yorum programlarıdır. Benjamin, televizyonun devrimci olmasa da olumlu tarafına değinirken, sıradan futbol izleyicilerinin, futbol maçları ve oyunu üzerine yaptıkları yorumlarla eleştirel düşünce geliştirdiklerinden bahsetmişti. Bugün, böylesi naçizane bir olumluluğu bile atfedemeyeceğimizi düşünüyorum; çünkü artık bu işin 'profesör'leri var. Futbol maçını izleyen sıradan izleyicinin, maç üzerine yorum geliştirmesine vakit bile vermeden, hemen 'maçın ardından' programlarında, 'futbol otoriteleri' (bu nosyon alenen kullanılıyor), 'futbol bilimi'nin duayenleri, 'bilim adamı' tadında 'yorum adamları' olaya dahil ediliyor. Toplumsal yaşamın masum bir parçası olduğu iddia edilen sporun, spor müsabakası esnasında televizyon seyircilerini pasifleştirdiğini söylemenin yanında, müsabaka sonrası yapılacak tartışmaların otoritelere bırakılmasından dolayı izleyicilerin bir kez daha pasifleştirildiği söylenebilir. Buna ek olarak, spor müsabakaları sonrası kurulan tartışma ortamının sektörel bir işlev görmesi, ancak televizyon medyası aracılığıyla mümkün olabilir görünüyor.

Williams'ın son olarak ayrıntılı analiz ettiği televizyon biçimi 'Reklamlar'dır—büyük 'R' ile sözü edilen bir televizyon biçimi olarak 'Reklamlar'dır—ve aslında bu hususta söylenmiş/söylenecek çok şey vardır. Yine Williams'ın bize çeyrek yüzyıl önce önerdiği, televizyon yayıncılığının 'Reklamlar'la bölünen bir akıştan ziyade, içinde 'Reklamlar'ın ayrılmaz bir parçayı oluşturduğu ardışık bir düzen olarak görmemizdir. Bugün bu önermeyi daha da derinleştirip, özellikle özel televizyon yayıncılığının temel motifinin reklam için medya olmak olduğunu söyleyebiliriz. Hatta, ana bölümler olarak görülen programların, aralıklar olarak görülen 'Reklamlar'ın aralarına serpiştirildiğini bile iddia edebiliriz. Zira, özel televizyon kanalları, hiçbir reklam yayınlamadıkları ve Reklamlar'dan gelir elde etmedikleri sürece, izleyicilerinin sırf izlemesinden herhangi bir kazanç elde etmeyecekleri aşikardır.

Reklamlar, bütün televizyon biçimlerinde öyle veya böyle yedirilmiştir. Sponsorluklar ile, program aralarına sokulmaları ile, hatta program içerisindeki temalarda, görsellerde ve kullanılan malzemelerde gösterilmesi ile reklam gerçeği kendini belli eder. Yukarıda ele aldığımız bütün biçimler, 'Reklamlar' ile finanse edilir ve kâr getirir boyutundadır. 'Haberler'in arasında sokulan reklamlar, 'haber' niteliği taşımayan haberlerde konu edilen reklamlar, yahut 'Haberler'in sunumundaki üslupla elde edilen reklamlar, bir dizi kahramanın yaşam pratikleri—kullandığı araba, yaşadığı şehir, giydiği elbise, taktığı saat—ile elde edilen reklamlar, bir spor takımının formasının üzerinde bağırarak reklamlar, vb. Bunlar oldukça aşına olduğumuz türden nosyonlar. Kanımca aleni ve sorunlu bir başka taraf ise, 'Reklamlar'ın reklamının yapılması meselesinde kendini gösteriyor. Haber sunucuları, tartışma yöneticileri, program sahipleri açık açık "şimdi de biraz para kazanalım," "Reklamlar bizim ekmeğe tekemiz," şeklinde telkinlerle 'Reklamlar'ın reklamını yapıyorlar. Ortalama bir izleyicinin sağduyusuna (*common sense*) seslenen ve orada meşruluğunu arayan bu sesin ardında, öncelikle "şimdi sizi pazarlıyoruz" ve sonrasında "herkes tüketicidir" yankısı vardır. Kanımca dert, bunun sağduyuda yer etmesidir. Antonio Gramsci'nin sağduyuya karşı bir tür tavır almasının ve tavır almamız gerektiğini söylemesinin ardında, sağduyunun, bu gibi, seslenen kişiye/kitleye ait olmayan bir fikri barındırması vardır. Zira, bu sesi duyan kişiden beklenen davranış, bir tür tüketimdir.

Fakat, reklamlarla yönetilen kültürün—özelde, tüketim kültürünün—oluşumunda, bu basit nedenselliğin bir başka boyutu daha vardır: gösteri/temaşa. 'Reklamlar'da gerçekleşen olgu, özel olarak bir nesnenin, hizmetin yahut insanın gösterilmesi, vitrine çıkartılması, bakışa ve arzulara sunulmasıdır. Gösterinin zemini olan 'Reklamlar' ve reklam yapmanın kendisi, bir satış tekniği ve pazarlama stratejisi olmaktan ziyade, bir yaşam pratiği ve aynı zamanda toplumsal/kültürel bir form halini almaktadır. Guy E. Debord'un bize hassasiyetle tanıtmaya çalıştığı bu formun 'Reklamlar' ile doğrudan veya dolaylı bağlantısı, bir göze, bir arzuya, bir alıcıya sunulmanın/sunmanın ontolojik derinliğindedir. 'Reklamlar'dan çıkan gösteri fikri—bir sahteliği ve aynı zamanda bir önemsizliği de simgeleyen fikir—toplumsal mecrada insanların kendilerini, karakterlerini, bedenlerini, kültürel/ekonomik/entellektüel sermayelerini, çevresini dahi bir gösteriye, bir temaşaya konu etmelerine kadar varmıştır. Kanımca, bunun en güzel örneği, facebook gibi sitelerde insanların kendilerini, hobilerini, becerilerini, her çeşit sermayelerini vitrine çıkarmalarıdır. Bakışa ve beğeniye kendini sunmak, kendinin reklamını yapmak, kapitalist toplumsal formasyonun günümüz dahilinde gözlemlenebilir edimlerdir. Yine bir rekabet, kaybetme/kazanma ikiliği ile ilerleyen toplumsal akışın reklam kıyısındaki iması, öznelere buna tâbî olmadığında kaybedecekleri, kendilerini iyi pazarlayıp kendi reklamını iyi yapmadıklarında izlenmeyecekleridir. İzlenme, bakışa tabi olma, seyredilme ve gözetlenme, bir 'bakılan özne' olma arzusunun kıskırtıp öznelere gösteri yapmaya doğru teşhir etmektedir. Nitekim, Debord'un 'gösteri'nin sahteliği ve içinin boşluğuna dair izahı, bakılıyor/seyrediliyor/gözetleniyor olmanın bilinmesi ile bakılanın kendisi olamayacağı noktasındadır.

Ulus Baker'in alet ile aygıt arasında gördüğü ve bize tanıttığı ince ayırım, aletin sadece bir araç, aygıtın ise üreten bir şey olması noktasındadır. Bu bağlamda, kamera veya video gibi televizyon da sadece teknolojik bir alet değil, aynı zamanda 'toplumsal örgüleri' ve çeşitli 'kültürel formları' üreten bir aygıttır.

Williams'ın ele aldığı örnekler ışığında ve onlar üzerine spekülâtif eklemeler yaparak savunmaya çalıştığım şey, televizyonun, toplumsallık bağlamında ürettikleri ve dönüştürerek yenilediklerinden kesitler sunmaktı. Bu çizgide söylenmesi gereken, bir aygıt olarak televizyonun ve onun çeşitli biçimleri ile üretici niteliğinin kültürel formlarda ve toplumsalın her alanında analiz edilmesi, tavır alma noktasında, televizyonun ekonomi politiğinin çözümlenmesi kadar, elzem olduğudur.

ONUR KARA

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü